

ВІДШКОДУВАННЯ ВИТРАТ НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Євгенія Володимирівна ДУЛІБА,

докт. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»

Міла Василівна ХМАРА,

канд. філос. наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»

З прийняттям Закону України від 03.10.2017 № 2147-VII «Про внесення змін до ГПК України, ЦПК України, КАС України та інших законодавчих актів» [1] у адміністративному судочинстві запроваджено новий механізм нарахування, доведення, відшкодування, компенсації, розподілу та оплати витрат на правничу допомогу. Прийняття цього положення кореспондується із європейськими стандартами, зокрема у пункті 14 Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя № R (81) 7 вказано, що за винятком особливих обставин, сторона, яка виграла справу, повинна в принципі отримувати від сторони, що програла відшкодування зборів і витрат, включаючи гонорари адвокатів, які вони обґрунтовано понесла у зв'язку із розглядом [2].

Правова допомога є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами і може включати консультації, роз'яснення, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах тощо. Вибір форми та суб'єкта надання такої допомоги залежить від волі особи, яка бажає її отримати [3]. Відповідно до КАС України витрати на професійну правничу допомогу належать до судових витрат, а тому фізична чи юридична особа, на користь якої ухвалене судове рішення, може звернутися до суду з питанням відшкодування судових витрат. Для цілей розподілу судових витрат відповідно до ст. 134 КАС України належать: розмір витрат на правничу допомогу, в тому числі гонорару адвоката за представництво в суді та іншу правничу допомогу, пов'язану зі справою, включаючи підготовку до її розгляду, збір доказів тощо, а також вартість послуг помічника адвоката визначаються згідно з умовами договору про надання правничої допомоги та на підставі доказів щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості, що сплачена або підлягає сплаті відповідною стороною або третьою особою; 2) розмір суми, що підлягає сплаті в порядку компенсації витрат адвоката, необхідних для надання правничої допомоги,

встановлюється згідно з умовами договору про надання правничої допомоги на підставі доказів, які підтверджують здійснення відповідних витрат [4].

При розгляді справи адміністративними судами питання про відшкодування витрат на правничу допомогу учасники справи викладають свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення, міркування щодо процесуальних питань у заявах та клопотаннях, а також запереченнях проти заяв і клопотань і саме зацікавлена сторона має вчинити певні дії, спрямовані на відшкодування з іншої сторони витрат на професійну правничу допомогу, а інша сторона має право на відповідні заперечення проти таких вимог, що виключає ініціативу суду з приводу відшкодування витрат на професійну правничу допомогу одній із сторін без відповідних дій з боку такої сторони [4].

Тривалий час судова практика щодо витрат на правничу допомогу була неоднозначною при вирішенні публічно-правових спорів. Це пов'язано перш за все з тим, що до внесення змін до КАС України у адміністративному судочинстві був встановлений граничний розмір компенсації витрат на правничу допомогу відповідно до Закону України від 20.12.2011 № 4191-VI «Про граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних та адміністративних справах» [5]. Концептуальним елементом нового підходу законодавця стала відмова від законодавчого регулювання граничних розмірів компенсації, які не відображали реальних гонорарів адвокатів та цінової політики на ринку юридичних послуг, а також безпосередня орієнтація на умови договорів про надання правничої допомоги між клієнтом та адвокатом. [6, с. 164].

Нині в Україні склалася судова практика щодо відшкодування судових витрат на професійну правничу допомогу. Зокрема, при визначенні суми компенсації витрат, понесених на професійну правничу допомогу, суд повинен керуватися критерієм реальності адвокатських витрат (встановлення їхньої дійсності та необхідності), а також критерієм розумності їхнього розміру, виходячи з конкретних обставин справи та суті виконаних послуг. Про це йде мова не в одному рішенні адміністративних судів, зокрема: у додатковій постанові Вінницького окружного адміністративного суду від 27.06.2019 по справі № 120/1599/19-а [7], додатковій ухвалі Верховного суду від 18.08.2021 по справі № 300/3178/20 [8] тощо.

Для визначення розміру витрат на правничу допомогу та з метою розподілу судових витрат учасник справи має подати детальний опис робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги. При цьому розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із: 1) складністю справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг); 2) часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг); 3) обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт; 4) ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи (ч. 5 ст. 134 КАС України) [5]. Наприклад, в ухвалі Верховного суду від 04.11.2019 по справі № 9901/264/19 суд дійшов висновку про те, що «відсутність детального опису робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, зокрема, із зазначенням витраченого часу на відповідні види робіт, ставить під сумнів, чи є розмір таких витрат обґрунтованим та пропорційним до предмета спору» [9]. Варто звернути увагу і на те, що не всі надані послуги

можуть бути віднесені саме до правничої допомоги. До прикладу можна привезти ту саму ухвалу Верховного суду від 04.11.2019 по справі № 9901/264/1, де суд встановив, що «виїзд адвоката до суду для подання позову до канцелярії та подання позову безпосередньо до канцелярії не можуть бути віднесені до жодного з видів правничої допомоги, які передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а тому такі витрати на здійснення вказаних видів робіт не можуть бути відшкодовані у якості витрат на професійну правничу допомогу»[9].

У постанові Верховного Суду від 28.12.2020 по справі № 640/1840/19 суд дійшов висновку, що «розмір гонорару адвоката, встановлений сторонами договору у фіксованому розмірі, не залежить від обсягу послуг та часу витраченого представником позивача, а отже, є визначеним» [10]. У додатковій постанові Восьмого окружного адміністративного суду від 10.02.2021 по справі № 60/2743/20 йдеться мова про те, що «розрахунок правничої допомоги де-що завищений у співвідношенні до складності справи та обсягу наданих позивачу послуг, оскільки ця справа є незначної складності. Апелянтом будь-яких нових доказів в апеляційній скарзі не зазначено та до такої не долучено, що могло б мати наслідком докласти значних зусиль щодо їх спростування» [11]. У постанові Верховного суду від 21.01.2021 по справі № 280/2635/20 суд дійшов висновку, що «надання правничої допомоги з приводу вирішення питань в апеляційному порядку не може бути об'єктивно оцінено у більшому розмірі, ніж надання правничої допомоги, необхідної для звернення особи до суду з позовом, яка є більш складною, об'ємною і потребувала більшого аналізу обставин справи та нормативно-правової бази» [12].

У додатковому рішенні Сумського окружного адміністративного суду від 20.07.2021 по справі № 480/3762/21 суд встановив, що розмір витрат на правничу допомогу, що підлягає стягненню з відповідача повинен становити 500,00 грн, замість 2400 грн, що були заявлені позивачем. Під час підтвердження понесених витрат на правову допомогу позивачем, судом встановлено, що з «даного предмету спору та мотивів, що приведені у адміністративному позові позивача, є аналогічні рішення, що спрощувало роботу адвоката при підготовці цього адміністративного позову». При цьому суд не прийняв до уваги час, витрачений адвокатом надання консультації щодо спору, вивчення та юридичний аналіз чинного законодавства та судової практики у сфері земельного законодавства України, в частині вивчення питання щодо надання дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність для ведення особистого селянського господарства органами місцевого самоврядування, оскільки не зрозуміло, яка саме допомога була надана з таких питань. А неявка адвоката для розгляду справи у судові засідання надані послуги зводились виключно до надання послуги щодо підготовки позовної заяви та відповіді на відзив, суд вважає розмір витрат позивача, пов'язаних з правничою допомогою неспівмірними із складністю справи та виконаними адвокатом роботами» [13].

Таким чином, відшкодування судових витрат на правову допомогу в адміністративному судочинстві є дієвим інструментом для забезпечення права особи на правову допомогу та сприяє доступності правосуддя в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#Text>
2. Рекомендація Ради Європи R (81) 7 Комітету міністрів державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14.05.1981 № R(81)7 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_133#Text
3. Рішення Конституційного Суду України № 23-рп/2009 (пункт 3.2) від 30 вересня 2009 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09#Text>
4. Кодекс про адміністративне судочинство: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
5. Про граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних та адміністративних справах: Закон України від 20.12.2011 № 4191-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4191-17#Text>
6. Гнатів О. Б. Практика фактичного відшкодування витрат на правничу допомогу з реальними у цивільному 178 процесі. Актуальні проблеми правознавства. 2019. Вип. 4. С. 164–166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2019_4_31
7. Додаткова постанова Вінницького окружного адміністративного суду від 27.06.2019 по справі № 120/1599/19-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82787204>
8. Додаткова ухвала Верховного суду від 18.08.2021 по справі № 300/3178/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99093701>
9. Ухвала Верховного суду від 04.11.2019 по справі № 9901/264/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85450247>
10. Постанова Верховного Суду від 28.12.2020 по справі № 640/1840/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93859342>
11. Додаткова постанова Восьмого окружного адміністративного суду від 10.02.2021 по справі № 60/2743/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94770048>
12. Постанова Верховного суду від 21.01.2021 по справі № 280/2635/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94296537>
13. Додаткове рішення Сумського окружного адміністративного суду від 20.07.2021 по справі № 480/3762/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98427964>